

Małgorzata Rupniewska

Dział Konserwatorsko-Budowlany

Rocznik Muzeum Narodowego w Kielcach 24, 337-355

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

MAŁGORZATA RUPNIEWSKA

DZIAŁ KONSERWATORSKO-BUDOWLANY

POWSTANIE DZIAŁU, ZADANIA, PROGRAM PRAC

Prace konserwatorsko-budowlane związane były z powojennymi dziejami kieleckiego muzealnictwa i prowadzone były przez administrację. W początkowej fazie funkcjonowania muzeum licznych inwestycji remontowo-budowlanych wymagały: zespół obiektów przy Rynku i otwarte w 1958 r. Muzeum Henryka Sienkiewicza w Oblęgorku. Przejęte dobra podworskie stały się załącznikiem galerii malarstwa polskiego, a dyrekcja muzeum myślała o wspaniałym miejscu na ekspozycję zgromadzonych dóbr, czyli o pałacu kieleckim, ówczesnej siedzibie Urzędu Wojewódzkiego, w którym od 1938, w części zachodniej na parterze funkcjonowało Sanktuarium Marszałka Józefa Piłsudskiego. W roku 1971 miana te spełniły się i przyznano Muzeum Świętokrzyskiemu posiadającemu status Muzeum Okręgowego do dyspozycji pałac biskupów krakowskich – wczesnobarokową rezydencję kanclerza wielkiego koronnego, potem biskupa krakowskiego Jakuba Zadzika.

Przejęty obiekt wymagał wielu prac konserwatorskich, renowacyjnych i rekonstrukcji w celu wyeksponowania XVII i XVIII-wiecznych wnętrz. Opracowanie „Generalnego Programu Użytkowego” dla adaptacji pomieszczeń zespołu pałacowego dla potrzeb muzeum wymagało koordynacji prac projektowo-badawczych oraz dużego doświadczenia konserwatorskiego. W związku z tym w 1974 roku powołano Dział Konserwatorsko-Budowlany, który przejął od administracji cały ciężar przygotowania projektowego i adaptacji obiektu. Dział pełni kompleksowy nadzór nad prowadzonymi pracami: uzgadnia realizację z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, opracowuje fazę wstępną budowlanego procesu – od programu prac konserwatorskich po uzyskanie pozwolenia na realizację, prowadzi nadzór nad zleconymi robotami konserwatorsko-budowlanymi dokonując odbiorów końcowych, gwarancyjnych i pogwarancyjnych. Ścisłe współpracuje z powołanym w 1994 r. Zespołem Konsultacyjnym ds. Rewaloryzacji Pałacu, któremu przewodniczy dyrektor naukowy Ryszard de Latour. Od 2003 r. opracowywane są założenia projektowe do etapowej realizacji.

Dział posiada wypracowany perspektywiczny plan prac konserwatorsko-budowlanych na lata 2007-2015, który jest corocznie aktualizowany.

Prowadzi oprócz planowania i koordynowania robót przygotowanie do realizacji projektów w zakresie działań konserwatorskich, konserwatorsko-budowlanych, inwestycyjnych współfinansowanych przez Zarząd Województwa, Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz dofinansowanych w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Świętokrzyskiego na lata 2007-2013.

OBSADA KADROWA

Na czele utworzonego w 1974 roku Działu stanął doświadczony i ceniony arch. Marian Kubiakowski, który przygotował, prowadził i koordynował wszystkie prace konserwatorsko-budowlane zarówno w zespole pałacowym na Wzgórzu Zamkowym, jak też będących w użyczeniu od Skarbu Państwa części kamienic w Rynku, oraz Oddziałach: Muzeum Henryka Sienkiewicza w Oblęgorku i Muzeum Lat Szkolnych Stefana Żeromskiego w Kielcach. Marian Kubiakowski kierował nim w latach 1974-1990. Kolejnym kierownikiem był Adam Szelejewski. Koordynował prowadzenie prac i pełnił nadzór konserwatorski w latach (1990-2002). Inspektorami Nadzoru Inwestorskiego byli: Jan Nowak – do robót instalacyjnych w latach (1988-1991) i Wojciech Bobrski – do robót ogólnobudowlanych – pracujący od 1991 r.

W 2002 roku dział pozostał bez obsady kierownika – prowadzone były wówczas tylko prace zabezpieczające nadzorowane przez inspektora nadzoru. Zastępstwo inwestycyjne prowadzone przez „Inwestprojekt” obejmowało przygotowanie dokumentów przetargowych i prowadzenie nadzoru nad realizacją rekonstrukcji ogrodu włoskiego – od sierpnia 2002 r. do maja 2003 r.

Od stycznia 2003 r. kierownictwo działu powierzono architekt Małgorzacie Rupniewskiej posiadającej ponad 20-letnią praktykę zawodową, uprawnienia do pełnienia samodzielnych funkcji technicznych w budownictwie, ukończone Studium Podyplomowe Budowlanego Procesu Inwestycyjnego oraz studia podyplomowe Fundusze Unijne Pozyskiwanie i Zarządzanie.

PRACE KONSERWATORSKO-BUDOWLANE I REMONTOWE WYKONANE W OBIEKTACH MUZEUM NARODOWYM W KIELCACH I JEGO ODDZIAŁACH

PRACE WYKONANE W ZESPOLE PAŁACOWYM I NA WZGÓRZU ZAMKOWYM

Przekazany w 1971 roku pałac biskupów krakowskich postawił przed muzeum wielkie zadania konserwatorskie, remontowe i budowlane. W 1975 r. muzeum opracowało generalny program użytkowy adaptacji XVII-wiecznych pomieszczeń, który uzyskał recenzentów: prof. dr. Adama Miłobędzkiego, doc. Józefa Lepiarczyka oraz aprobatę konserwatora wojewódzkiego. W oparciu o wytyczne technologiczne dla sal wystawowych i magazynowych Biuro Projektowe Przedsiębiorstwa Instalacji Przemysłowych „Instal” w Krakowie opracowało projekty technologiczne klimatyzacji dla całego obiektu muzealnego, a Specjalistyczne Biuro Konstrukcyjno-Technologiczne w Warszawie opracowało dokumentację techniczną systemu alarmowego. Z powodu złego stanu technicznego stropów nad Salą Rycerską i Por-

tretową wykonane zostały w trybie awaryjnym projekty trwałego zabezpieczenia i wzmocnienia stropów. Dokonano też wzmocnienia konstrukcji zabytkowych stropów belkowych nad Pierwszym Pokojem Biskupim i Pokojem Prałatów. W Pierwszym Pokoju Prałatów wykonano pełny zakres prac konserwatorskich, zabezpieczono deski i belki stropowe oraz utrwalono i uczytniono zachowaną polichromię w postaci ornamentów geometrycznych i grotesek na czterech oryginalnych XVII-wiecznych belkach.

Odsłonięto i zakonserwowano fragmenty polichromii fryzu na ścianie wschodniej oraz niktłe ślady na ścianie północnej i południowej. Odsłonięte fragmenty cennej polichromii między belkami pozwoliły na zrekonstruowanie występujących tam motywów groteski i ornamentu plecionkowego. Prace te realizowano od 1981 roku do I kw. 1983 r., ponadto wykonano dodatkowe badania drewnianych belek stropowych, a Oddział Kielecki PKZ wykonał zabezpieczenia.

Równocześnie z pracami przygotowującymi generalne roboty budowlano-konserwatorskie prowadzone były niezbędne prace remontowe i zabezpieczające obiekt.

Wykonano bieżący remont dachu nad korpusem głównym oraz wymieniono rynny i rury spustowe. W czynie społecznym opracowano dokumentację techniczną nowego zasilania pałacu i w oparciu o nią wykonano podwójne zasilanie linią kablową ze stacji „trafo”.

Wymianie poddano też zewnętrzną zasilającą sieć centralnego ogrzewania przy dużym udziale pracowników muzeum. Wymalowano w pałacu wszystkie sale ekspozycyjne, a okna na parterze w korpusie głównym zabezpieczono wewnętrznymi drewnianymi okiennicami. W 1976 r. ukończono opracowanie założeń techniczno-ekonomicznych, które zaopiniowała Główna Komisja Konserwatorska w Warszawie. Komisja ta wyeliminowała instalację klimatyzacyjną, co biorąc pod uwagę rangę obiektu i zgromadzonych w nim dzieł sztuki, było decyzją niezrozumiałą. Przystąpiono do oczyszczenia polichromii wykonanych na belkach stropowych w czasie wojny na zlecenie władz niemieckich. Wykonywał to Oddział Krakowski PKZ. Trwały też prace remontowo-budowlane przy wzmocnieniu stropu drewnianego nad Salą Rycerską, które zakończono w 1978. W tym też czasie przeprowadzono bieżący remont skrzydła południowego, do którego przeniesiono pracownie i część magazynów Działu Sztuki.

Rok 1977 to czas opracowania dokumentacji projektowo-kosztorysowej adaptacji skrzydła północnego na cele muzealne. Założono też kratę ozdobną w bramie przejściowej na ul. Zamkową. Dużo kłopotów przysparzała stara instalacja ciepłownicza wewnątrz budynków.

W 1978 na wniosek władz wojewódzkich Generalny Konserwator podjął decyzję o remoncie kapitalnym dachu nad korpusem głównym, związanym z wymianą dachówki na blachę miedzianą. Z historycznego i estetycznego punktu widzenia takie rozwiązanie budzić może poważne zastrzeżenia.

Na skutek niedotrzymania terminów umownych kapitalny remont części zachodniej skrzydła południowego trwał o przeszło rok dłużej niż planowano i w końcu 1982 roku prace nie zostały jeszcze zakończone.

W latach (1979-1982) do najpoważniejszych realizacji należy zaliczyć wykonanie na strychu podciągów stalowych odciążających całkowicie wyremontowaną i uzupełnioną drewnianą konstrukcję wieży dachowej, którą pokryto środkami zabezpieczającymi ognioodpornymi. W 1983 r. ukończono i oddano do użytku zewnętrzną klatkę schodową na miejscu dawnej, z wąskimi schodami kuchennymi,

którą rozebrano w 1820 r. Mimo, że projekt nowej klatki był zatwierdzony przez Główną Komisję Konserwatorską, to realizacja budziła wiele zastrzeżeń.

Prowadzone w latach 1980-1983 prace konserwatorskie przy elewacji wschodniej doprowadziły do odsłonięcia i zabezpieczenia fragmentów polichromii oraz sgraffita między gzymsami wieńczącymi. W sierpniu 1983 przekazano do użytku zachodnią część skrzydła południowego, gdzie przeniesiona została dyrekcja muzeum wraz z innymi działami, które mieszczą się w tym budynku do dziś. W październiku 1983 zakończono prace przy kamiennych gzymsach i obramieniach okiennych. Sukcesywnie prowadzono renowację elewacji w korpusie głównym: zakończono prace przy fasadzie wschodniej oraz pierwszy etap robót przy dekoracji sklepienia loggii wschodniej i przy marmurowych arkadach, balustradzie, kartuszach, konsolkach, portalach: środkowym i bocznym.

W 1984 prowadzono prace przy wieży pn.-wsch. i pd.-wsch. oraz murach łączących wieże z korpusem. Zrekonstruowano sgraffita na obu wieżach oraz przeprowadzono konserwację kamieniarki okiennej. Dokonano scalenia kolorystycznego gzymsów koronujących i działowych oraz boniowania. PKZ – Oddział Kielecki prowadził w tym czasie również prace przy murach obwodowych. We wnętrzach rozpoczęły się prace przy stiukach kaplicy pałacowej a także w alkierzu wieży pd.-zach., na pierwszym piętrze odsłonięto fragmenty polichromii na sklepieniu alkierza. Rozpoczęto konserwację stiuków sklepiennych alkierza pn.-zach. tej samej kondygnacji.

20 stycznia 1986 r. silny wiatr zerwał kilka metrów kwadratowych blachy z dachu w korpusie głównym od strony pd.-zach. i naruszył duże fragmenty dachu od frontu. Uszkodzone miejsca naprawiono, kładąc w miejscach zerwania nową blachę.

Od 1985 do 1987 r. Przedsiębiorstwo Eksportu Usług Technicznych rozpoczęło kompleksowy remont skrzydła południowego. Zmienił się wówczas wygląd zewnętrzny skrzydła z uwagi na podniesienie dachu – zgodnie z wynikiem badań historycznych.

Powołana w 1985 r. Rada Muzealna na pierwszym swym posiedzeniu w maju rozpatrywała dwie wersje projektu adaptacji urbanistyczno-architektonicznej zespołu powięziennego przejętego na cele muzealne.

5 maja 1986 r. na drugim posiedzeniu Rada Muzealna, pod przewodnictwem prof. dr. Aleksandra Giysztorą, dyskutowała o przywróceniu wystroju wnętrza reprezentacyjnych górnej kondygnacji pałacu. W oparciu o archiwalia przedstawiono propozycje dotyczące (pozostawienia, usunięcia, przywrócenia) określonych podłóg, sufitów, ram i plafonów, obić ścian, kominków, pieców, polichromii, okien i drzwi. Poruszano sprawy ogrzewania i oświetlenia wnętrza pałacowych, instalacji alarmowej, ppoż. i antywłamaniowej. Zdecydowano o przywróceniu zamurowanego w XVIII wieku w ścianie wschodniej Trzeciego Pokoju Biskupiego XVII-wiecznego otworu okiennego. W 1987 ukończono prace przy elewacji frontowej korpusu głównego. Dobięło końca wykładanie płytami z piaskowca przestrzeni między pałacem a jezdnią biegnącą wokół frontowego dziedzińca. Kontynuowano renowację elewacji tj.: ścianach szczytowych i obu zachodnich wieżach. Wykonywał je kielecki oddział PKZ. W 1989, w obrębie zespołu pałacowego kontynuowano prace kamieniarskie przy tarasie, północnych murach wokół ogrodu pałacowego, a przy Baszcie Prochowej przeprowadzono roboty zabezpieczające w 1991 r.

14 grudnia 1989 r. Pracownia Konserwacji Dzieł Sztuki PP PKZ, Oddział w Kielcach rozpoczęła konserwację przy stropie ramowym w Trzecim Pokoju

Biskupim. Jeden z trzech zachowanych plafonów zdobiących pałac z malowidłem centralnym *Sąd nad arianami*.

Poprzednia konserwacja wykonana była w latach 1953-1954. W 1. poł. 1990 r. prowadzono badania wstępne, po ukończeniu których oczyszczono i zabezpieczono ramy, wykonano inwentaryzację stropu. Demontaż stropu przeprowadzono od 12 czerwca – do 9 lipca. Po zdemontowaniu drewnianej ścianki w pd.-wsch. narożniku, na odkrytym fragmencie zachowała się pierwotna XVII-wieczna polichromia. W celu rozstrzygnięcia problemów konserwatorskich przy tym obiekcie powołano komisję pod przewodnictwem prof. Zofii Medveckiej. W połowie maja 1991 r. wznowiono konserwację stropu ramowego – wykonano szczegółowe badania ram i gzymsu. Przygotowano projekty rekonstrukcji polichromii wg odkrytego 1990 r. oryginalnego fragmentu w narożniku pd.-wsch. Prowadzono prace przy konstrukcji ramy, elementach snycerki, złączeniach. Obraz *Zima* z pd.-wsch. narożnika został zdjęty z krosien; po zabezpieczeniu lica odczyszczono odwrocie i usunięto masę dublażową. W listopadzie odbyło się drugie posiedzenie Komisji Konserwatorskiej. Z uwagi na środki finansowe w ograniczonym zakresie w 1992 roku prowadzone były prace konserwatorskie.

W ciągu dwóch miesięcy wykonano prace rzeźbiarskie i pozłotnicze przy ramie. Wykonywał je zespół pod kierunkiem Aliny Celichowskiej.

Od września 1993 r. kontynuowano prace pozłotnicze i rekonstrukcje malarzkie akantowej wici roślinnej na ramie stropowej. Obraz z personifikacją *Zimy* zdublowano na sprowadzonym z Niemiec płótnie lnianym. Największy zakres uzupełnień wystąpił przy *Jesieni*. Przeprowadzono badania obrazu środkowego ze sceną sądu nad arianami, prace przy tym obrazie przesunęły się na rok 1995. Dokonano próbnego montażu ramy stropowej i jej poziomowania. W marcu 1995 r. zakończono prowadzoną z przerwami od 1989 r. rekonstrukcję stropu ramowego. Obrazy zostały napięte na specjalnie zaprojektowane aluminiowe krosna, których wykonawcą był artysta plastyk Henryk Arendarski z Krakowa. Szczegóły konserwacji zawiera artykuł Aliny Celichowskiej, kierującej zespołem Pracowni Konserwacji Dziej Sztuki PKZ O Kielce.

Poza tym w pałacu w korpusie głównym wykonano remont centralnego ogrzewania, a w skrzydłach bocznych, instalacji elektrycznej i żyrandoli.

Wiosną 1991 roku w salach parteru i piętra pałacu oraz na reprezentacyjnej klatce schodowej pomalowano ściany i stolarkę okienną.

W pomieszczeniu przyległym do skarbczyka na piętrze pałacu, w którym pierwotnie mieściły się czeluście do pieców w Apartamencie Biskupim i Izbie Stołowej zmodernizowano węzeł sanitarny (1993). Zmiany były trudne do usunięcia, bowiem zniszczono przy tym unikatowy przykład XVII-wiecznego systemu ogrzewania – czytelny mimo późniejszych przeróbek.

Dzięki środkom finansowym przekazanych przez Ministerstwo Kultury i Sztuki od 1 sierpnia 1991 r. Przedsiębiorstwo Budowlano-Usługowe „Piasecki” rozpoczęło remont w skrzydle północnym pałacu. Do końca roku wykonywano roboty rozbiórkowe i remontowo-budowlane przy instalacji kanalizacji i centralnego ogrzewania. Wykonano też ekspertyzy mykologiczne murów i badania tynków pod kątem obecności polichromii. W trakcie prowadzonych prac, 4 września odkryto wzmiankowaną w inwentarzach studnię 19 m głębokości z lustrem wody na poziomie źródła Biruty. W przyziemiu przywrócono pierwotne poziomy użytkowe, niższe o 90 cm od zastanych. Odkryto i zachowano fragmenty XVIII-wiecznej posadzki ceglanej oraz ślady przyborów do wytopu metali, po laboratorium szkoły

Akademiczno-Górnicej. W jednym z pomieszczeń „kuchennych” odkryto znaną ze źródeł piwniczkę przeznaczoną na przechowywanie jarzyn. Po odbiciu tynków można było udokumentować pierwotny układ komunikacji w obu kondygnacjach. Drewniane stropy piętra zastąpiono ogniotrwałymi, przy czym zniwelowano różnicę poziomów – 22 cm spadek w kierunku zachodnim na 50-metrowej długości skrzydła. Odtworzono więźbę w konstrukcji jętkowo-płatwiowej nawiązującej kształtem dachu do skrzydła południowego i pokryto go blachą miedzianą. Na poddaszu wygospodarowano pomieszczenie, które pierwotnie przewidziano dla aparatury klimatyzacyjnej, dziś może pełnić rolę magazynu dla muzealiów. Od strony wschodniej wykonano żelbetową klatkę schodową. Wykonano podtynkową instalację elektryczną i sygnalizacyjną. Wszystkie prace ziemne wewnątrz, jak też wokół skrzydła pałacu prowadzono pod nadzorem archeologicznym. W wykopie przy wschodnim krańcu skrzydła odsłonięto fragment filaru arkady krążanka kordegardy – budynku wzniesionego wraz ze skrzydłem północnym w latach 1732-1745 i rozebranego w latach 1866-1871. Pierwotnie oprócz piętrowej kordegardy było tu murowane ogrodzenie sięgające ogrodzenia cmentarza katedralnego i brama. Przy ryzalicie skrzydła odsłonięto na głębokości 45 cm poniżej gruntu okienko dawnej kuchni zaopatrzone w żelazną kratę – wzmiankowane w XVIII-wiecznych inwentarzach. W podcieniu natrafiono na fragmenty bruku z kamieni-okrągłaków. Między skrzydłem północnym a murem zewnętrznym znaleziono fragment marmurowego portalu z 1. poł. XVII w., pochodzącego z korpusu głównego pałacu z pierwszego piętra, usuniętego podczas XIX-wiecznych przekształceń układu komunikacyjnego.

W 1992 roku sprzed budynku usunięto nasadzone w 1938 roku dęby, których korzenie rozsadzały fundamenty, a odsłonięta elewacja odzyskała walory architektoniczne i koresponduje z elewacją przeciwnego skrzydła. Urządzony w okresie międzywojennym skwer ze świerkami zakłócił kompozycję dziedzińca, przysłaniając architekturę pałacu i skrzydeł.

W trzecim roku prac przy rekonstrukcji skrzydła północnego wykonywano instalacje wewnątrz budynku oraz tynki wewnętrzne, wymieniono stolarkę okienną. Wykonano izolację poziomą murów zewnętrznych przyziemia za pomocą blokad hydrofobowej.

19 grudnia 1994 r. w obecności członków parlamentu, wojewody, prezydenta Kielc i licznych gości przekazano odrestaurowane skrzydło północne pałacu. W ostatnim roku czteroletniej restauracji wykonano nowe drzwi, podłogi, pomalowano pomieszczenia. Posadzki w podcieniach i zewnętrzne schody, cokoły i chodnik przed budynkiem obłożono czerwonym piaskowcem. Zakonserwowano elementy zabytkowej kamieniarki; portali w środkowej części skrzydła i w bramie, balustrad schodków zewnętrznych. W bramie i częściowo na podwórzu położono kostkę kwarcytową. Niedbałe roboty blacharskie wykonane przez PKZ na dachu korpusu głównego w 1982 roku spowodowały kosztowny i czasochłonny remont połączenia dachu i kominów, który wykonała Spółdzielnia „Rzemieślnik”. Kontynuowano prace kamieniarskie przy licowaniu cokołów w wieży pd-zach. płytami z piaskowca-kopulaka.

W 1993 roku restauracji poddano ogrodową elewację pałacu. W nawiązaniu do fasady i elewacji bocznych dokonano rekonstrukcji fryzu zachowując ocalały fragment sgraffita i scalając kolorystycznie gzyms. Dokonano konserwacji kamieniarki z piaskowca i wapienia wokół okien i gzymsu, przywrócono brakujący herb *Korab*. Wymieniono rynny i rury spustowe z blachy miedzianej. Przy

restauracji pominięto opaskę biegnącą w podstawie okien – widoczną na rycinie z połowy XIX w.

Podjęto prace przy wymianie instalacji alarmowej obejmującej cały zespół pałacowy.

W 1994 roku nad Pierwszym i Trzecim Pokojem Biskupim założono stropy ogniotrwałe w odległości 1.3 m od górnej płaszczyzny belek. Wymieniono pokrycie z blachy miedzianej na zachodnich i południowych połaciach dachowych pałacu. Na dachach i wieżach założono instalację odgromową. Odtworzono chorągiewki z blachy miedzianej z zachowanego oryginału z herbem *Korab* i datami rekonstrukcji hełmów: 1927 od frontu i 1937 od ogrodu.

W sierpniu 1994 r. rozpoczęto restaurację loggii ogrodowej pałacu wykonując prace przy kamieniarce okien, portali, filarów i balustrady oraz przy dekoracji stiukowej sklepień.

W trakcie wstępnych badań, na filarach loggii, natrafiono na ślady balustrad pierwotnych schodów jednobiegowych. Początkowo zakładano, że rekonstrukcję schodów po rozbiórce, wzniesionych w latach 30. XX w. uda się przeprowadzić w 1995 roku, jednak brak środków finansowych uniemożliwił zakończenie restauracji loggii, schodów, a także trzech pomieszczeń Apartamentu Biskupiego. Dokumentację techniczną ograniczono do projektu okien. W oparciu o wytyczne muzeum zespół architektów krakowskich wykonał projekt techniczny stolarki okiennej, okuć oraz oszklenia. Zewnętrzne okna miały nawiazywać podziałem i rodzajem oszklenia do okien XVII-wiecznych. Od wewnątrz zaprojektowano okna zespolone z szybami o właściwościach anti-UV i termoizolacyjnych. W oknach alkierza wieżowego przewidziano istniejące pierwotnie krążki z herbem *Korab*. W projekcie przewidziano również wewnętrzne okiennice dwuskrzydłowe malowane na zielono. Kupiono tkaninę na obicie ścian Trzeciego Pokoju Biskupiego (wielkoraportowy ornament w kolorze starego złota na ciemnozielonym tle), wykonany przez Zakłady Włókiennicze w Łodzi wg wytycznych muzeum.

W 1994 roku odgruzowano istniejący kanał odwadniający, przy spichlerzu, przystąpiono do naprawy muru oporowego.

Ze środków Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków przeprowadzono jesienią 1995 badania architektoniczne pod kierunkiem Jakuba Lewackiego i stratygraficzne – Małgorzata Osełka. Badaniami objęto trzy pokoje Apartamentu Biskupiego. Odkryto fragmenty XVIII- i XX-wiecznych podłóg nawiazyujących układem do relikwów XVII-wiecznych posadzek. W Drugim Pokoju Biskupim odsłonięto fragment pierwotnego stropu ze sfazowanych belek oraz pułapu z desek ze śladami po ramie stropowej. W Alkierzem wieżowym odkryto pierwotny ustęp zamurowany w XVIII w. w związku z wykonaniem schodów w grubości murów na drugie piętro wieży. Natrafiono na ślad po zasklepionym szybie okrągłej klatki schodowej prowadzącej do ogrodu. Nowe pomiary i wyniki badań w Apartamencie wykazały ograniczoną przydatność inwentaryzacji wykonanej przez PKZ w latach 1965-1979.

W ekspertyzie technicznej wykonanej przez inż. J. Słonia w związku z ugięciem jednej z dwóch belek podciągowych w Sieni Dolnej stwierdzono, że tragarz wykonany z jednego pnia modrzewia zachował się w bardzo dobrym stanie, a spękania i ugięcia wynikają z pracy drewna. Na osi belek poprzecznych położono betonowe poduszki i dębowe kliny usuwając znad tragarza cegły. Belki zabezpieczono rozwtorem żywicy syntetycznej.

Pod nadzorem Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków kontynuowano rozpoczęte w 1994 r. prace przy odwodnieniu spichlerza od strony ogrodu. Po odgruzo-

waniu istniejącego kanału pod dnem fosy na całej długości 85-metrowej elewacji założono zaizolowaną rurę odpływową ze spadkiem w kierunku studni kaskadowej, skąd woda odprowadzona jest pod budynkiem do kanału w ul. Zamkowej. W 1995 r. wykonano podstemplowanie zabezpieczające mur okalający ogród od strony ul. Kapitulnej. Wnęka w murze licząca 35,5 m długości i 15 m szerokości powstała po wzniesieniu w 1821 r. domu. Kamień z rozebranego muru oryginalnego wykorzystano do formowania murów wnęki, która pełniła rolę podwórka. W Ośrodku Ochrony Zabytkowego Krajobrazu w Warszawie powstały „Wytyczne konserwatorskie do projektu rewaloryzacji ogrodu” autorstwa Doroty Sikory – oparte o „Studium kompozycyjno-historyczne ogrodu zamkowego w Kielcach” (Janusza Bogdanowskiego, 1969) i „Wzgórze Zamkowe w Kielcach” (Jana L. Adamczyka, 1991).

Dzięki dotacji wojewody kieleckiego i wsparciu Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej dokonano w 1995 r. modernizacji kotłowni zasilającej Zespół Pałacowy.

Ze względu na brak funduszy w 1996 roku nie prowadzono żadnych robót w Apartamencie Biskupim (zamkniętym dla zwiedzających od siedmiu lat). Trwały natomiast badania architektoniczne, które skonfrontowane z przekazami źródłowymi stworzyły możliwość opracowania koncepcji restauracji wnętrza apartamentu 12 października 1996 r. przedstawiono tę koncepcję z udziałem reprezentanta badań i przedstawicieli Państwowej Służby Ochrony Zabytków. Zakładała ona przywrócenie XVII-wiecznego charakteru, za czym przemawiał wysoki stopień oryginalności, stan zachowania architektury i wystroju oraz trwająca od lat 20. XX w. restauracja pałacu przywracająca mu w dużej mierze stan pierwotny.

Przygotowano dokumentację techniczną (zespół projektantów krakowskich – W. Niewalda, M. Bogusz, S. Ślęzak) odtworzenia portali marmurowych do Apartamentu Biskupiego – wzorowany na portalu w Drugim Pokoju Prałatów, projekt stolarki drzwi z podziałem skrzydeł na trzy płycizny, oraz koncepcję projektową posadzek – w trzech wariantach. Opracowano koncepcję projektową klimatyzacji wnętrza piętra pałacu. Ewentualna realizacja projektu przewidziana była po wymianie instalacji centralnego ogrzewania w pałacu.

W 1996 r. Pracownia Projektowania Przestrzennego w Warszawie. (Dorota Pape-Siliwończuk) opracowała koncepcję rekonstrukcji formy ogrodu z 1. poł. XVIII w. na kanwie XVII w. ogrodu włoskiego.

Wykonano elektryczne podgrzewanie rynny i kosza w północnej części dachu zapobiegając jego zalodzeniu w okresie zimowym i wyeliminowano zamakanie ściany i stropu.

Podczas remontu i adaptacji dawnej zakrystii (przy pierwszej kaplicy pałacowej) na pomieszczenie socjalne odsłonięto wątki murów, m.in. zamurowany w ścianie zachodniej otwór prowadzący do drugiej kaplicy (skarbczyka) potwierdzający istnienie wzmiankowanego w źródłach chóru dla śpiewaków. Ściany otynkowano i wyłożono płytkami rezygnując z badań architektonicznych. Na tarasie południowym zabezpieczono balustradę z czerwonego piaskowca. Pomieszczenia parteru pałacu zajmowane przez *Galerię malarstwa polskiego...*, którą przeniesiono w 1998 r. do skrzydła północnego przystosowano do potrzeb wystaw czasowych; wprowadzono dodatkowe zasilanie elektryczne (pion łączący sięń dolną i górną, i trzy nowe tablice rozdzielcze, pomalowano większość sal oraz zamontowano dodatkowe szyny do wieszania obrazów).

28 marca 1997 r. wichura zerwała pokrycie z blachy miedzianej na południowej połąci dachu korpusu głównego pałacu – naprawiono go w ramach bieżącego remontu. Na pierwszym piętrze baszty pd.-wsch. wykonano strop z płyt gipsowych ocieplając go płytami ze styropianu. Rozpoczęto przystosowywać pomieszczenie na pokój gościnny w części parterowej skrzydła południowego.

W 1997 r. na podstawie wytycznych konserwatorskich przeniesiono dwa kominki. Do Drugiego Pokoju Biskupiego powrócił okazały kominek z herbem *Korab* po dokonaniu prac konserwatorsko-zabezpieczających. W Trzecim Pokoju Biskupim przeniesiony kominek umieszczono na ścianie wschodniej. Prace wykonała Pracownia Konserwacji Dzieł Sztuki – M. i P. Osełka. Zamurowano również odkrytki po badaniach architektonicznych (1995-1996). W końcu 1997 roku przystąpiono do remontu grożącej zawaleniem XVII-wiecznej Baszty Prochowej, prace na zlecenie Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków prowadził Zakład Remontowy Bohdana i Bożeny Metów z Kielc.

W 1998 roku w Apartamencie Biskupim pałacu założono odtworzone na podstawie projektów W. Niewaldy z Krakowa okna i podłogi. Okna wykonał i zamontował Zakład Stolarsko-Konserwatorski „Konsol” z Krakowa. Oprawę szybek w ołów i małe witraże wykonał Lesław Heine z Krakowa. Nowe okna wstawiono też w skarbczyku i sypialni. Na podstawie decyzji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (Anny Piaseckiej) z 15 kwietnia 1998 wykonano prace przy podłogach w trzech pokojach Apartamentu Biskupiego. Decyzja ta zmieniła w sposób zasadniczy wypracowaną przez muzeum koncepcję restauracji najbardziej reprezentacyjnych wnętrz pałacu. Zakonserwowano fragmenty oryginalnych podłóg taflowych i wykonano na ich wzór brakujące elementy w dwóch pokojach oraz nową podłogę w Alkierzu. Nadzór konserwatorski przy pracach związanych z konserwacją i montażem zabytkowych elementów pełnił Marek Mazurek. W podłodze Alkierza wykonanej z deszczulek ułożonych w jodełkę (układ zatwierdzony przez władze konserwatorskie) wmontowano klapę na zawiasach zakrywającą otwór szybu klatki schodowej prowadzącej do przyziemia. Prace przy posadzkach Apartamentu Biskupiego stały się przedmiotem polemiki społecznej. („Słowo Ludu” nr 260 i 271). Wydział Archeologiczny Państwowej Służby Ochrony Zabytków w Kielcach przeprowadził badania archeologiczne w miejscu rozebranego w 1821 r. oryginalnego muru okalającego ogród od strony północnej. Na głębokości 50 cm poniżej terenu odsłonięto fragmenty fundamentów muru oraz kurtyn tzw. puntone (protobastionu) szerokości 90-100 cm, murowanych z kamienia polnego. Po zewnętrznej stronie muru natrafiono na relikty zagłębionego w ziemię pieca, dostępnego z wnętrza puntone związanego zapewne z XVIII-wieczną cieplarnią. Badania posłużyły później do projektu rekonstrukcji i odtworzenia przebiegu muru. Kontynuowano prace przy Baszcie Prochowej. W pracach murowych użyto kamienia wapiennego z kamieniołomu w Jaźwicy k. Chęcina i cegły czerwonej pełnej. W przyszłości powinno się przywrócić baszcie gontowy daszek, jaki miała w XVII-XVIII w.

W latach 1999-2000 nastąpiła wymiana kolejnych okien na pierwszym piętrze pałacu, w Apartamentach Biskupich dokonano montażu odtworzonych zgodnie z projektem trzech portali marmurowych. Prace te wykonał Zakład Kamieniarski Krzysztofa Furmanka z Daleszyc k. Kielc. W Apartamencie Biskupim na ścianach zamontowano kratownice, na których zawieszono zgodnie z projektem kupione wcześniej tkaniny.

W 2001 r. po uderzeniu pioruna w wieżę pałacu została zniszczona instalacja odgromowa i sygnalizacja włamania i napadu, wyremontowano je w trybie pilnym. Drewniane więźby dachowe w obiektach zespołu pałacowego zabezpieczono pod względem przeciwpożarowym – wykonawcą była firma „Supon” z Kielc.

Prowadzono też prace projektowe związane z rekonstrukcją ogrodu włoskiego, prowadziła je wymieniona wcześniej Pracownia Projektowania Przestrzennego w Piasecznie, autorem opracowań była Dorota Pape – architekt krajobrazu oraz Joanna Ćwiertak – architekt z Kielc. Na podstawie porozumienia z władzami miasta muzeum otrzymało w 2002 r. pomoc finansową wysokości 509 tysięcy złotych, z przeznaczeniem na odtworzenie ogrodu włoskiego.

Z uwagi na brak personelu technicznego w muzeum zastępstwo inwestycyjne powierzono kieleckiej firmie „Inwestprojekt”, która przeprowadziła procedury przetargowe i pełniła nadzór inwestorski nad realizacją ogrodu. Firma PARK-M ze Starego Sącza należąca do Krzysztofa Mroza prowadziła prace od końca lipca 2002 r. do maja 2003 r. Prace rozpoczęto od wycięcia starych drzew i przemieszczenia ogromnych mas ziemi wraz z ukształtowaniem terenu. Ważnym odkryciem była kamienna studnia wzmiankowana w inwentarzach.

Głównym założeniem tej rekonstrukcji było wierne odtworzenie XVII-wiecznego układu kwater na centralnym tarasie, z wprowadzeniem wzbogaconej formy wystroju kwater z 1. poł. XVIII w., a także przywrócenie ciągów spacerowych, wysadzonych szpalerami grabowo-wiśniowymi. Oś kompozycji ogrodu pokrywała się z osią korpusu głównego i przebiegała w kierunku zachodnim, od pałacu do Baszty Prochowej z odkrytą na osi założenia studnią. Kształt wszystkich kwater i szatę roślinną odtworzono zgodnie z opisami w inwentarzach. Zrekonstruowany ogród wzbogacono o nowoczesne rozwiązania techniczne: automatyczne nawadnianie, wprowadzono rury „Arota” do oświetlenia ogrodu w przyszłości. W alei zachodniej wzdłuż muru obwodowego wykonano drenaż. Sprawa przywrócenia schodów XVII-wiecznych łączących loggię z aleją na tarasie stała się konieczna. Zły stan techniczny ruiny XX-wiecznych schodów wymagał rozbiórki i usunięcia gruzów. Prace rozbiórkowe przeprowadzono do połowy lipca 2003 roku.

W 2002 roku przeprowadzono również wymianę instalacji centralnego ogrzewania w korpusie głównym pałacu wraz z wymianą sieci zewnętrznej z kotłowni do pałacu i budynku pomocniczego. Prace te wykonywała kielecka firma GEOL-BUD S.A. Wymianą nie objęto Apartamentu Biskupiego, gdzie z uwagi na wykonany wystrój ścian i podłóg pozostawiono istniejącą sieć. Pod koniec sierpnia 2003. Zakład Kamieniarski K. Furmanka rozpoczął prace związane z przebudową fragmentu muru wraz z odtworzeniem punktów w części północnej muru otaczającego ogród. Projekt na podstawie badań archeologicznych wykonała pracownia architektoniczna W. Cichonia. Prace trwały do końca października. W ich trakcie wykonano dodatkowo odwodnienie liniowe zbierające część wód opadowych z dziedzińca północnego i poprzez studzienki kanalizacyjne wyprowadzono je poza teren muzeum – na zbocze wzgórza od strony ul. Kapitulnej. Z prac bieżących wymieniono płyty chodnikowe od strony wschodniej między klombami na wprost pałacu.

Poddano aktualizacji ekspertyzę dotyczącą nośności stropów nad Sienią i Izbą Dolną. Na parterze pałacu przystosowano pomieszczenie gospodarce na sanitariat dla osób niepełnosprawnych. Na podstawie wytycznych konserwatorskich i koncepcji rekonstrukcji schodów ogrodowych (arch. W. Pedrycza) – inż. J. Słoń wykonał projekt budowlany i w 2004 r. uzyskano pozwolenie na budowę. W 50%

finansowano go ze środków ŚWKZ w Kielcach. Projekt przebudowy sanitariatów w podpiwniczeniu pałacu wykonała autorka artykułu.

Jesienią 2004 ze środków Ministerstwa Kultury wykonano prace konserwatorsko-budowlane w kaplicy przy Sanktuarium Marszałka Józefa Piłsudskiego. Pracownia konserwatorska muzeum przeprowadziła badania powłok malarskich ścian. Zakonserwowano elementy kamieniarki.

W 2005 r. przebudowano sanitariaty w podpiwniczeniu pałacu oraz wykonano remont wszystkich pomieszczeń gospodarczych w przyziemiu i piwnicach korpusu głównego. Z części pozostałych płyt piaskowca „Brenna” zdemontowanych z tarasu w Oblęgorku (2005 r.), wykonano posadzkę w przyziemiu baszty pn.-zach.

Wyremontowano pomieszczenia na piętrze w wieży pd.-wsch. Na istniejącej podsypce z piasku wykonano belkową konstrukcję drewnianą ze ślepą podłogą, na której ułożono deszczułki „w jodełkę” – zgodnie z decyzją konserwatora wojewódzkiego.

Pomieszczenie wymalowano. Na poddaszu skrzydła północnego zabezpieczono pod względem ppoż. stalowe słupy, pomieszczenie wymalowano i przystosowano na magazyny archeologiczne. Ze środków finansowych przekazanych przez Ministerstwo Kultury 25 listopada 2005 r. kupiono nietypową stolarkę okienną – dwa okna łukowe czteroskrzydłowe z wewnętrzną szybą witrażową wraz z okiennicami, i drzwi tarasowe z naswietlem do loggii zachodniej pałacu, którą zamontowano w marcu 2006 r. Podobnie jak na piętrze wykonawcą był Zakład Stolarsko-Konserwatorski – S.T. Łatka.

Z tych też środków odnowiono loggię zachodnią: wykonano izolację przeciwwilgociową w warstwach pod posadzką, poddano konserwacji istniejące płyty z piaskowca oraz dokonano uzupełnień brakujących elementów, poddano konserwacji i zamontowano kamienny portal drzwiowy do Izby Dolnej – dotychczas przechowywany na posadzce w loggii, Ministerstwo Kultury sfinansowało również zakup kamienia na schody.

Na podstawie specyfikacji materiałowej załączonej do projektu rekonstrukcji schodów ogrodowych kupiono elementy kamieniarki (stopnie blokowe, płyty okładzinowe), które zamontowano na wykonanej konstrukcji żelbetowej w 2006 r. Prace budowlano-konstrukcyjne oraz kamieniarskie wykonał Zakład Kamieniarski K. Furmanka.

Po zakończeniu tej rekonstrukcji zarówno elewacja zachodnia pałacu jak też całe założenie ogrodowe odzyskało pierwotny blask. Schody jednobiegowe prowadzące z loggii zachodniej na główny taras założenia ogrodowego, pomiędzy cztery kwatery ozdobne uczytelniły pierwotną oś założenia.

W 2006 r. na podstawie decyzji Konserwatora Zabytków przeprowadzono wiele prac w pałacu; wykonano na parterze remont korytarza wraz z pomieszczeniem w baszcie pn.-wsch. Po przeprowadzeniu badań archeologicznych przez dr Jolanę Gągorowską (pracownika muzeum) wymieniono zużytą wtórnie podłogę drewnianą, na posadzkę kamienną. Po usunięciu istniejących zagrzybionych warstw podłogowych z piasku wyrównano podłoże i wykonano izolację poziomą oraz warstwę izolacji termicznej ze styropianu. Zastosowano tam pozostałą część płyt zdemontowanych z tarasu w Oblęgorku.

Zrealizowano również zaplanowany i uzgodniony z konserwatorem wojewódzkim remont pomieszczeń po pierwszej Kaplicy Pałacowej.

Zakresem projektu i prac objęto również zakrytą i korytarz prowadzący do baszty pd.-wsch. – wymieniono wówczas zużyte schody w kaplicy – (wracając

do pierwotnej ich lokalizacji) i w korytarzu, oraz odtworzono posadzki w układzie taflowym. Wymieniono drzwi (do baszty, korytarza, zakrystii, na strych) i okna w zakrystii i korytarzu. Dokonano konserwacji trzech kamiennych portali z piaskowca, oraz wymalowano pomieszczenia.

W zakrystii wymieniono posadzkę z terakoty zastępując ją płytkami klinkierowymi wzorem i kolorem nawiązującym do epoki. Odkrywki i badania powłok malarskich wykonała Pracownia Konserwatorska z muzeum. Z prac konserwatorskich należy wymienić jeszcze wymianę odtworzonych okien na parterze pałacu zarówno w elewacji zachodniej jak też frontowej z czteroskrzydłowymi, łukowymi oknami w loggii wschodniej oraz naświetlem nad drzwiami głównymi. Prace te prowadzono od października 2006 do marca 2007 r.

Opracowano program i projekt prac konserwatorskich renowacji stropów ramowych w apartamentach senatorskich. Autorem opracowania był Jan Gałuszek artysta plastyk konserwator. Program ten został uzgodniony z konserwatorem wojewódzkim, i uzyskano przy tym decyzję zezwalającą na realizację prac. Z uwagi na niedogrzewanie pomieszczeń we wschodniej części skrzydła północnego zlecono opinię techniczną mającą na celu zbadanie sprawności technicznej instalacji. Wnioski z opinii są podstawą do zlecenia modernizacji sieci wewnętrznej. Na podstawie przeprowadzonych badań kamerą TV wykonanych przez Wodociągi Kieleckie, na odcinkach kanalizacji sanitarnej wychodzącej z pałacu w kierunku ogrodu, stwierdzono, że kanały są niedrożne, szczególnie kanał biegnący z pałacu pod byłym składem opału w kierunku ul. Zamkowej jest załamany. Opracowano projekt przebudowy kanalizacji i do końca listopada 2006 r., wykonano na terenie ogrodu nowy przykanalik odprowadzający ścieki w kierunku ul. Kapitulnej – zgodnie z wydanymi przez Wodociągi Kieleckie warunkami. Po kilkunastoletnim okresie eksploatacji bez bieżącej konserwacji zewnętrzne ramy okien w skrzydłach północnym i południowym doczekały się konserwacji i zabezpieczenia. Prace te wykonano w wakacje 2006 – skrzydło północne i 2007 r. – skrzydło południowe.

Kompleksowe prace konserwatorskie przy stropie ramowym Tomasza Dolabelli – pięciu malowidłach na płótnie i ramie, *Pakty i traktaty szwedzkie* znajdującym się w Pierwszym Pokoju Senatorskim rozpoczęto w sierpniu 2007 r., finansowane ze środków pochodzących z dotacji celowej Zarządu Województwa. Prace prowadzone są w oparciu o zatwierdzony przez konserwatora wojewódzkiego autorski program prac konserwatorskich Pracowni Konserwacji Dzieł Sztuki w Kielcach; Małgorzaty i Pawła Oselki. Zgodnie z przyjętym harmonogramem – prace mają być wykonane do końca czerwca 2009 r. Powołano do nadzoru merytorycznego nad pracami Komisję Konserwatorską, której przewodniczy dyrektor ds. naukowych Ryszard de Latour. Honorowym konsultantem w dziedzinie konserwacji jest Andrzej Komodziński, w dziedzinie malarstwa XVII-wiecznego prof. dr hab. E. Basiul, (Dyrektor Instytutu Zabytkoznawstwa i Konserwacji UMK w Toruniu) i specjalista malarstwa Dolabelli – dr Joanna Czernichowska (Kierownik Katedry Wydziału Konserwacji Restauracji Dzieł Sztuki, ASP Warszawa). 23 stycznia 2008 r. nastąpiła prezentacja stanu badań technologicznych na podstawie opracowania Pracowni Badań Laboratoryjnych w Krakowie (aut. B. Sowa-Holewińska) i wykonawcy zleconej konserwacji, omówiono stan zachowania malowideł i przyczyny zniszczeń. W trakcie prowadzonych prac konserwatorskich, po demontażu malowideł na krosnach drewnianych odkryta została drewniana konstrukcja stropu. Ekspertyzę techniczną mykologiczno-budowlaną w zakresie stanu stropów oraz projekt techniczny zabezpieczenia stropu drewnianego pod względem przeciwpo-

żarowym, ciepłno-wilgotnościowym opracowali; dr Mariusz Garecki i mgr Tomasz Hertman. Na czas prowadzenia prac konserwatorskich wykonano badania konserwatorskie w pasie podstropowym w zakresie stratygraficznym, badania laboratoryjne wybranych materiałów. Opracowania wyników są przedstawione w formie dokumentacji z rozpoznania. Autorem badań była Pracownia Konserwacji Dziej Sztuki – Małgorzata i Paweł Osełka. Rozpoznanie i badanie w obszarze deskowania sufitu pozwoliły na ustalenie pierwotnej lokalizacji narożnych malowideł, które po tej konserwacji napięte na krosna aluminiowe samonośne autorstwa Henryka Arendarskiego wróciły na swe pierwotne miejsca (zmiana po przekątnych). Zamontowany system mocujący krosna na drewnianym stropie pozwoli na demontaż w celu przeprowadzenia przeglądu i przyszłych konserwacji.

W roku 2007 opracowano wytyczne konserwatorskie w uzgodnieniu z konserwatorem wojewódzkim i przeprowadzono prace w zakresie renowacji murów obwodowych od strony zachodniej ogrodu. Po zmianie ukształtowania terenu przy pracach związanych z rekonstrukcją ogrodu w latach 2002-2003 w zachodniej części ogrodu wzdłuż alejki przy murach obwodowych poziom terenu obniżono o ok. 80 cm w nawiązaniu do pierwotnych założeń. Odkryte partie muru, narażone na działanie warunków atmosferycznych w szybkim tempie podlegały destrukcji. Prace konserwatorskie, zabezpieczające mury od strony parku i ogrodu finansowane były z dotacji celowej Zarządu Województwa. Po długotrwałych interwencjach Działu Konserwatorsko-Budowlanego Miejski Zarząd Dróg wyremontował zdewastowaną instalację elektryczną podświetlającą mury wokół ogrodu włoskiego od strony parku i ul. Kapitulnej.

Wodociągi Kieleckie sfinansowały projekt wymiany przyłącza wody w ramach wymiany odcinka sieci wodociągowej od ul. Zamkowej do Kapitulnej. W trakcie prowadzonych przez Wodociągi prac przy wymianie sieci wodociągowej na pl. Zamkowym, we wrześniu 2007 r., muzeum zleciło wymianę przyłącza do korpusu głównego, budynku pomocniczego i skrzydła północnego wraz ze studzienką pomiarową. W salach wystaw czasowych na parterze pałacu wykonano malowanie ścian i sufitów. Na fragmencie ściany tarasu południowego wykonano konserwację zabezpieczającą okładziny z czerwonego piaskowca. Konserwacji wymaga też kamieniarka tarasu południowego.

Opracowano projekt rekonstrukcji czterech rzeźb figuralnych (posłów moskiewskich i szwedzkich) na fasadzie frontowej pałacu, w miejscu ich pierwotnej lokalizacji. W 2008 roku zlecono kolejny etap odtworzenia i wymiany stolarki okiennej w pałacu, których montaż przeprowadzono na wiosnę. Są to okna na parterze w części południowej oraz w kaplicy przy Sanktuarium Marszałka J. Piłsudskiego.

BUDYNKI POWIĘZIENNE

Na początku lat 80. XX w. Pracownia Projektowa PP Konserwacji Zabytków w Kielcach opracowała inwentaryzację pięciu budynków i materiały wyjściowe do koncepcji programowo-przestrzennej. W latach 1981-1983 nad projektem adaptacji zespołu powięziennego na cele muzealne pracowały równolegle dwa zespoły projektantów.

W 1983 r. prowadzono prace remontowe; kapitalny remont dotyczył budynku nr 5 (dawna siedziba starosty) – przeznaczonego dla potrzeb PKZ. Roboty budowlano-montażowe prowadzono także w budynku nr 1 i 1a oraz kotłowni, także przeznaczonych dla PKZ. W 1990 r. wyremontowano dach na budynku – ma-

gazynie archeologicznym. W zespole dawnych stajni i wozowni w 1994 r. częściowo wymiano deskowanie i wymieniono pokrycie dachowe wraz z obróbkami. W 1997 r. przeprowadzono remont pomieszczeń i korytarza w magazynie archeologicznym. Do roku 2004, w którym przekazano obiekt na własność dla Miasta Kielce – wykonywane były w obiektach tylko niezbędne prace zabezpieczające.

BUDYNEK ADMINISTRACYJNY (ZACHODNIA CZĘŚĆ SKRZYDŁA POŁUDNIOWEGO)

Remont kapitalny trwał do końca 1982 roku. W sierpniu 1983 r. do pomieszczeń przeprowadziła się Dyrekcja, Dział Głównego Inwentaryzatora, Konserwatorsko-Budowlany, Militariów, Wydawnictw, Księgowność i Administracja. W 1998 r. wykonano naprawę pokrycia dachowego. Remont sanitariatów wykonano: na pierwszym piętrze w 2002 r., na parterze w 2007 r. W miarę możliwości finansowych malowane są pokoje biurowe.

W pokoju Działu NO w 2006 r. wykonano renowację tynków na ścianie szczytowej z powodu zagrzybienia.

BUDYNEK POMOCNICZY (DAWNE PRZEDSZKOLE)

Remont budynku (z XX wieku) stojącego na zapleczu korpusu głównego i północnego skrzydła, mieszczącego do niedawna przedszkole, a przeznaczonego na siedzibę Biblioteki i Działu Historii wykonywała firma „Exbud” w 1987 r., lecz po zakończeniu remontu na parterze inaczej zagospodarowano pomieszczenia, a Biblioteka pozostała w Ryнку. W lipcu 1991 Wojewódzki Ośrodek Archeologiczno-Konserwatorski opuścił zajmowany od 1988 parter tego budynku. Wówczas pomieszczenia te przygotowano na magazyn zbiorów malarstwa. W listopadzie rozpoczęto tam montaż przeniesionych z poprzedniego magazynu regałów przesuwnych z siatkami do wieszania obrazów.

Malowanie pomieszczeń i korytarza z klatką schodową wykonano w 1997 r. a rok później wykonano daszek nad wejściem do budynku. Od 2000 r. borykano się z problemem szczelności dachu. Dokonywane miejscowe reperacje w kolejnych latach nie zadowalały egzaminu. Zbyt niski spadek dachu – ok. 5% i nieszczelne pokrycie z blachy ocynkowanej kwalifikowały dach do remontu. W lipcu i sierpniu 2007 przeprowadzono remont drewnianej konstrukcji dachu, ocieplono strop poddasza wykonano wiatro- i paraizolację, wymieniono deskowanie, konstrukcję zabezpieczono środkami ppoż. i położono blachę tytanowo-cynkową patynowaną.

ZESPÓŁ BUDYNKÓW – KIELCE, RYNEK 3/5, ORLA 3

Pozyskana na cele muzealne w latach powojennych przez Komitet Organizacyjny Muzeum Regionalnego część zespołu kamienic przy Ryнку w Kielcach wymagała konieczność przeprowadzenia szeregu robót adaptacyjno-remontowych, dzięki którym w latach 1962-1963 powstało zaplecze techniczne tj. sala kinowoodczytowa na 120 miejsc z kabiną dla operatora, oraz sale ekspozycyjne w części kamienicy od strony Ryнку.

Zmieniono system ogrzewania z piecowego na centralne tj. instalację CO.

Do najpoważniejszych prac remontowo-budowlanych i adaptacyjnych w zespole budynków należała w 1975 r. wymiana instalacji elektrycznych, gdyż poprzednie nie wytrzymały stale wzrastającego obciążenia związanego z rozbudową muzeum i jego działalności.

W wyniku przeprowadzonych prac w oficynie, nowe pomieszczenia otrzymały Pracownia Konserwatorska i Fotograficzna. Wykonany został remont dwóch sal wystaw czasowych (wzmocniono belki nad parterem). Nową elewację otrzymały budynki od ul. Orlej. W związku z projektem adaptacji piwnic w „Kamienicy pod Trzema Herbami” na cele socjalne i działalność oświatową wzmocniono fundamenty poprzez odcinkowe ich podbijanie.

W roku 1977 kontynuowano roboty adaptacyjne w piwnicach. Po adaptacji piwnic na wnętrze kawiarniane w 1978 r. powstał tam lokal, w którym organizowano imprezy oświatowe.

Niewielkie lecz warte wzmiankowania były prace w 1984 r. przy modernizacji sali kinowo-odczytowej, oraz przebudowa wejścia głównego do muzeum. W 1989 r. wyremontowano pokrycie dachowe i wykonano malowanie pomieszczeń. W 1992 r. wykonano remont obróbek blacharskich, elewacji frontowej kamienicy, a rok później wyremontowano sanitariat i kuchenkę na pierwszym piętrze kamienicy z adaptacją instalacji wodno-kanalizacyjnej i CO. Montaż wyciągu mechanicznego do transportu muzealiów na pierwszym piętrze kamienicy wraz z przebudową okna wykonano w 1994 r. W roku 1996 w budynku oficyny wymieniono instalację centralnego ogrzewania wprowadzając nowe grzejniki stalowe z termoregulatorami, częściowo wymieniono instalację elektryczną. Generalny remont budynku oficyny wykonano w 2005 roku. Prace te poprzedziły opracowania projektowe, na podstawie koncepcji autorki artykułu, dotyczącej zmiany sposobu użytkowania pomieszczeń po sali kinowo-odczytowej z przeznaczeniem na Galerię Sztuki Współczesnej, oraz przebudowy sanitariatów w podpiwniczeniu budynku. Zakresem prac objęto wymianę instalacji elektrycznej oświetleniowej i gniazd wtykowych w nawiązaniu do funkcji pomieszczeń, wykonano instalację sygnalizacji włamania i napadu oraz instalację ppoż. (czujki i centrale zamontowano w 2006 r.). W trakcie przebudowy sanitariatów wymieniono instalację wod-kan. i CO w poziomie piwnic oficyny. W ramach prac ogólnobudowlanych wymieniono stolarkę okienną na okna z szybą zespoloną ramą o profilu pięć-komorowego PCV w kolorze dębu złocistego. Dokonano renowacji podłóg, ścian i sufitów we wszystkich pomieszczeniach – łącznie z pracowniami na drugim piętrze. Od strony ul. Orlej wykonano dodatkowe wejście do galerii na parterze. Dalszy etap prac wykonany w oficynie w 2007 roku przeprowadzono w oparciu o wykonany po ekspertyzie technicznej projekt adaptacji poddasza nieużytkowego dla potrzeb pracowni konserwatorskiej. Nadzór autorski pełniła autorka artykułu.

Dodatkowo wykonano nowe przyłącze energetyczne do budynków od strony ul. Orlej ze skrzynki na budynku.

Wykonano również przyłącze gazowe do kamienicy od strony Rynku i po zatwierdzeniu projektu w piwnicach po kawiarni wykonano własną kotłownię gazową zasilającą zespół budynków przy Rynku, łącznie z oficyną poprzez nowy kanał ciepłowniczy wykonany w podwórku.

W 2005 r. w budynku kamienicy wymieniono instalację centralnego ogrzewania. Opracowano projekty techniczne w zakresie; wzmocnienia konstrukcji dachu

nad kamienicą, wymiany pokrycia dachowego z utrzymaniem, jako obowiązujące, dachówki ceramicznej, projekt renowacji elewacji z wymianą stolarki okiennej i odtworzeniem kolorystyki.

Jesienią 2006 r. otrzymano dotację z Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego i zdecydowano się, mimo późnej pory roku, na roboty przy remoncie dachu, bowiem stwarzał zagrożenie życia i mienia. Mimo dwukrotnie ogłoszonego przetargu w 2007 r. na renowację elewacji – nie zgłosił się żaden wykonawca. W związku z tym w grudniu zawarto umowę z wolnej ręki na odtworzenie i wymianę stolarki okiennej. Prace te zostały zakończone w marcu 2008 r., natomiast w styczniu 2008 r. wykonano remont elewacji z odwzorowaniem kolorystyki.

W najbliższym czasie planowana jest adaptacja pomieszczeń kamienicy na cele wystawiennicze muzeum wraz z pomieszczeniami towarzyszącymi – łącznie z powierzchnią zajmowaną do końca 2007 r. przez Wojewódzką Bibliotekę Publiczną.

MUZEUM HENRYKA SIENKIEWICZA W OBLĘGORKU

Eklektyczny pałacyk Sienkiewicza w Oblęgorku dzięki darowiźnie dzieci pisarza w 1956 r. przekazano na siedzibę muzeum i po niezbędnych pracach remontowych w 1958 otwarto dla zwiedzających ekspozycję stanowiącą odtworzone wnętrza z czasów, gdy mieszkał w nim pisarz.

Na początku lat 80. XX w. przeprowadzono kolejny remont obiektu; wymieniono więźbę dachową, a dachówkę zastąpiono blachą miedzianą. Część drewnianych stropów zastąpiono ogniotrwałymi. Prace te zakończono w 1983 r., a w roku następnym wymieniono kamieniarkę, na tarasie, a także prace stolarskie przy oknach i drzwiach zewnętrznych. Wykonano nową instalację elektryczną i przeciwpożarową, położono tynki. Wykonywane w 1985 r. prace kamieniarskie na elewacjach przez PKZ – Kielce były kontynuacją robót budowlanych prowadzonych przez siedmiu wykonawców. Poza robotami przy elementach zdobniczych fasady głównej oraz kamiennej rzeźbie husarza kielecki „Exbud” ukończył w 1991 r. prace przy wszystkich elewacjach i małej architekturze, jak też w najbliższym otoczeniu pałacyku. Przy zastosowaniu elektroosmozy Spółdzielnia Wielobranżowa z Kielce przeprowadziła osuszanie zagrożonych wilgocią części budynku. Wymieniono w sali wystaw czasowych i pokojach administracyjnych na parterze stolarkę okienną. W najbliższym otoczeniu obiektu przeprowadzono instalację elektryczną do iluminacji pałacyku. Drogi dojazdowe i alejki wykonał Zakład Remontowy TPG, Hutnictwa i Przemysłu Staropolskiego w Kielcach. Po kilkuletnim okresie użytkowania w 1996 r. przystąpiono do naprawy i konserwacji oświetlenia zewnętrznego, konserwacji pomnika Stanisława Staszica, uszczelnienia tarasu, naprawy i konserwacji balustrady. Tralki na tarasie wykonane z kamienia pińczowskiego wymagały oczyszczenia i konserwacji. Zabiegom konserwatorskim poddano również w 1997 r. figurę husarza. Modernizację kotłowni ze zmianą czynnika grzewczego na olejowy wykonano w 1998 r. na podstawie wykonanej dokumentacji. W ramach bieżącej konserwacji wymalowano pomieszczenia na pierwszym piętrze.

Z uwagi na osuwanie zbocza wykonano w 1999 r. projekty; wzmocnienia fundamentów i wzmocnienia zbocza. Obiekt wyposażono w sygnalizację włamania i napadu oraz włączono do systemu centralnego sygnalizację ppoż. W celu określenia poziomu wód i przekroju geologicznego warstw gruntu w rejonie pałacyku zlecono opracowanie dokumentacji geologiczno-inżynierskiej. W latach 2000-2001 wykonano system odprowadzenia wód opadowych w otoczeniu pałacyku oraz

przebudowano odprowadzenie wód z połąci dachowej wymieniając rynny i rury spustowe miedziane na PCV w systemie „Gamrat”, wykonane przez Zakład Tworzyw Sztucznych GAMRAT z Jasła, który wykonał je na mocy porozumienia umownego z muzeum traktując jako reklamę i promocję.

Zbocze zabezpieczono siatką GEOWEB przed osuwaniem. W 2004 r. opracowano projekt remontu kapitalnego pomieszczeń oraz tarasu z uwagi na znaczne spękania i zniszczenia elementów kamieniarki. Pracownia projektowa z Kielc „Detan” i Pracownia Pedrycz-Wodnicki opracowały kompleksową dokumentację budowlaną. Etapową realizację rozpoczęto w 2005 r. wykonując remont tarasu z konserwacją elementów kamiennych balustrad, podbudową i zabezpieczeniem przeciwwilgociowym ścian tarasu, wykonaniem izolacji termicznej, wymianą elementów schodów i posadzki, gdyż zastosowane płyty z piaskowca Brenna zgodnie z Polską Normą nie powinny być stosowane na poziome okładziny zewnętrznej. Prace remontowe wykonane w 2005 r. objęły również częściową wymianę stolarki okiennej i drzwi tarasowych w salonie pisarza oraz okno w sypialni. Wyremontowano sanitariat na parterze z przystosowaniem dla osób niepełnosprawnych, WC w piwnicy. Wymalowano hol za głównym wejściem do budynku. W 2007 roku dokonano kolejnego etapu wymiany stolarki okiennej. Wymieniono okna we wszystkich pomieszczeniach, za wyjątkiem pokoi gościnnych, sali wystaw czasowych i okrągłej wieży. W gabinecie pisarza pozostawiono w charakterze świadków i poddano konserwacji okna w wykuszu. Po dokonaniu wymiany okien pomalowano pokój pisarza, salon, salę wystaw czasowych i pokoje biurowe od strony południowej. Prace wykonane od 2005 r. finansowane były z dotacji celowych Urzędu Marszałkowskiego Województwa Świętokrzyskiego. Kompleksowy remont zaplanowano w ramach projektu współfinansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego.

MUZEUM LAT SZKOLNYCH STEFANA ŻEROMSKIEGO

Oddział powstał w 1964 r., a ekspozycję urządzono w salach po byłej szkole, do której uczęszczał pisarz. W roku 1977 muzeum poddano remontowi, który obejmował wymianę instalacji elektrycznej, odnowienie i uzupełnienie stolarki, malowanie pomieszczeń i renowację podłóg. Poprzez wydzielenie w przyziemiu z pomieszczenia kotłowni niewielkiej powierzchni udało się w 1984 roku przebudować wnętrze parteru i wykonać szatnię dla zwiedzających. W latach 90. XX w. wykonano jedynie drobne zabiegi polegające na bieżącej konserwacji; w 1995 wykonano renowację drzwi wejściowych. W roku 1997 pomalowano pomieszczenia i naprawiono w miejscach przecieków pokrycie dachowe.

Na początku 2004 r. po opracowaniu przez autorkę artykułu projektu modernizacji układu funkcjonalno-użytkowego muzeum wraz z projektami gablot – we wrześniu po przeprowadzonej procedurze przetargowej rozpoczęło prace remontowe i modernizacyjne. Wykonawcą robót była Wielobranżowa Spółdzielnia „Rzemieślnik” z Kielc. Dokonano wymiany instalacji elektrycznych silnoprządowych obejmujących instalację oświetlenia i gniazd wtykowych, oświetlenia awaryjnego, przede wszystkim wykonano oddzielne opomiarowanie poboru mocy (podlicznik). Przebudowano istniejącą szatnię na pomieszczenie sanitarne, a szatnię przeniesiono do korytarza przy schodach, w przyziemiu. Wykonano przebudowę instalacji wody z oddzielnym opomiarowaniem, oraz instalację wody do hydrantów ppoż. Wykonano przebudowę instalacji kanalizacji, wymieniono drzwi

wewnętrzne, wymalowano pomieszczenia i dokonano renowacji podłóg. W zakresie aranżacji sal wystawowych gabloty ekspozycyjne, wykonała firma „Agat” z Kielc.

W 2006 roku została wykonana wymiana stolarki okiennej i wymiana instalacji centralnego ogrzewania w całym budynku na zlecenie Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej. Po tych robotach bezwzględnie należało pomalować wszystkie pomieszczenia muzeum. Prace te przeprowadzono jesienią 2006 roku.

DEPARTMENT OF BUILDING AND RESTORATION WORKS

The department has existed since 1974, and its main aim is to organise and supervise building and restoration works of museum buildings: the palace on the castle hill, buildings in the Marketplace and seats of branches – the Museum of Stefan Żeromski's School Years in Kielce and the Museum of Henryk Sienkiewicz in Oblęgorek.

A lot of works were run and supervised in the main part of the palace, as well as in the northern and southern wings. Reconstruction of the palace elevation together with towers and Sanctuary of Józef Piłsudski was made, side staircase was restored, some conservation works of frame ceiling with painting "Trial over the Arians" were carried out. Cracow Bishops' Apartment (3 rooms) and a guest room in the southern wing were made available for visitors. Windows on the first floor in the main part of the palace were exchanged and restoration of garden loggia was started.

In the palace, over the first and the third bishop's room fireproof ceiling was mounted, wiring system and central heating were modernised, interiors were equipped with alarm and anti-burglary systems and fire signalling equipment that works in the whole palace complex. There were also other works done: modernisation of boiling house, temporary preservation of the wall from Kapitulna Street and renovation of powder tower. Also some works connected with reconstruction of Italia Garden was carried out according to the project prepared by Workshop of Spacial Planning in Warsaw. Recently, reconstruction of the resistance wall from Kapitulna Street has been started. Works are supposed to finish by the end of 2013.

In the museum building in the Marketplace photographic lab and conservation workshop as well as a screening room were rebuilt. The cellar was adapter for a café.

In the Museum of Stefan Żeromski's School Years the ground floor was rebuilt. General overhaul was carried out in Oblęgorek.

In the years 1974-1990 conservation works were coordinated by the architect Marian Kubiakowski, In the years 1991-2002 a manager of the department was Adam Szelejowski, and a supervise inspector became Wojciech Bobrski. In January 2003 a manager responsibilities were taken over the architect Małgorzata Rupniewska.